

AN tSUIRBHÉIREACTH AR GHAELTACHT NA GAILLIMHE 1968/69

BROLLACH

Tá Gaeltacht na Gaillimhe ar an limistéar neamhscoilte is mó da bhfuil fágtha a bhfuil cónaí ar chainteoirí dúchais Gaeilge ann, agus ar an ábhar sin beidh slánú na Gaeltachta go léir ag brath ar cad a tharlóchas anseo. Mar a leirítear ins an tuarascáil seo, áfach, tá sí ag stáid chriticiúil i gcath na beatha. Muna féidir anáil na beatha a shéideadh isteach inti ANOIS, caillfear an Ghaeltacht go deo. Caithfidh an séideadh sin a theacht ón Stát.

Is ainsileach agus is achrannach na galair atá ar an Ghaeltacht; níl aon uile-íoc fana gcoinne. Ins an tuarascáil deiridh seo cuirtear moltaí daingne áirithe chun cinn. Tá súil ag an fhoireann go nglacfar leo agus go gcuirfear i bhfeidhm iad sula mbeidh sé rodhéanach.

Is mór an dúshlán atá ann, ach ní lú an fhaill. Seo í an seans deiridh leis an Ghaeltacht a chaomhnú mar aonad cultúrtha: os a choinne sin, tá an deis ann thabhairt faoi chathrú réigiúin i dturgnamh pleanála a d'fhéadfadh bheith inchurtha le Plandáil Uladh ó thaobh scála dhe agus ó thaobh toradh dhe amach anseo.

Is iomlánú ar an Réamhthuarascáil a cuireadh isteach i mí na Bealtaine, 1968, an Tuarascáil Deiridh seo, ach tá a lán ábhair nua inti freisin. Tá cuid den ábhar nua seo bunaithe ar fhiosraithe ghairide a rinneadh i bhfadhb cheantair den chineál chéanna ar fud na hEorpa. Luíonn croí na Tuarascála ins na léarscáileanna: is beag más gá aon ghluais a thabhairt orthu, ach le cuidiú De scrúdófar roinnt dena ceisteanna go mion i bpaipéir tairde ar leith amach anseo. Bhí ar fhoireann na suirbhéireachta oibriú gan stad gan staonadh le hiarracht a dhéanamh an tasc a chríochnú taobh istigh den chúig mhí déag a tugadh dó. Ainneoin go ndearnadh gach iarracht le cruinneas maidir le mórcheisteanna a chinntiú, b'aisteach an rud é-tharla go raibh ar an fhoireann an oiread sin sonraí ar an oiread sin ábhar a bhailiú, a phróiseáil, a mhíniú, a chur i gcóimheas lena chéile, agus a achoimriú-mion earráidí agus neamhfheargachtaí beaga a bheith in easnamh ins an Tuarascáil Deiridh seo. Ní amháin sin, ach tugadh staitisticí áirithe suas chun dáta ó cuireadh an téacs seo isteach i mí Iúil, 1969; dá bhrí sin tá roinnt mhiondífrochtaí ann idir na sonraí a thugtar ins an téacs agus na staitisticí ar ar bunaíodh na léarscáileanna cuí, go háirithe ins an Chaibidil ar an Iascaireacht. Le linn an dhá bhliain a chuaigh thart idir ullmhú agus foilsiú na Tuarascála seo cuireadh roinnt da chuid mholtaí i bhfeidhm i bpáirt, m.sh. ceadáitear iascaireacht teoranta bhradán le sruthlonta, bunaíodh aersheirbhís go

hArainn, glacadh leis i **bprionsabal** go mbeadh seirbhís raideo ann don Ghaeltacht.

Tá lochtóirí ann a mbeidh áthas orthu na mion bhotúin seo a úsáid mar leithscéal le fírinne na príomhthéise a chuirtear chun cinn anseo a cheistiú. Tá cáinteoirí eile ann gan aon amhras a radfas tarcaisní mar 'míreadúil', 'ró-idéalaíoch' nó 'neamheachnamaíochtúil'.

Ar bhréithiúnas na nglún seo chugainn bíodh sé. Is simplí, áfach, buntéama na tuarascála seo. Tá an Ghaeltacht ar tháirsigh an bháis. Tá faill chaol deiridh amháin fágtha leis an dochar ar fad a rinneadh go dtí seo a chur ar ceal agus le **ethos** féin an stáit a chaomhnú ar son ár gclainne. Leis an chuspóir úd a bhaint amach beidh íobairt airgeadúil ag teastáil, beidh dianobair riachtanach, níor mhór dearmad a dhéanamh d'achrann pairtí, beidh gníomh creidimh a dhith.

CAIBIDIL 42

ACHOIMRE AR NA PRÍOMH-MHOLTAÍ

1. An dáiríribheachas a chur in ionad na béalchráifeachta, an phleanáil fadtéarmaíochta in ionad na 'réiteach' **ad hoc**, gníomhaíochtaí dearfacha in ionad cinn diúltacha.

2. Cúram na Gaeltachta go léir a chur ar údár neamhspleách forbartha.

3. Mórstaidéar siceolaíochta ar dhinimic an athrú teanga a eagrú.

4. Fuilleamhú ar scála **an-mhór** a dhéanamh gan mhoill: d'fhéadfadh sé a tharla gur leor fiú amháin moill bhliana le buille marfach a thabhairt don Ghaeltacht: níor mhór an fuilleamhú seo a roinnt idir a lán ghnéithe den eacnamaíocht.

5. An fhorbairt a dhíriú ar 10 bpríomheithní: níor leor córas seirbhísí a thabhairt dóibh sin gan feidhmeanna a thabhairt freisin.

6. Córas oideachais an cheantair a atheagrú ina iomlán, go háirithe ag an dara leibhéal.

7. Páirt bhunúsach C.O.G. i bhforbairt oideachais, sóisialta agus eacnamaíochta na Gaeltachta go léir a aithint **le beart, ní le briathar**. Tá géargá ann na bearnais in Acht 1929 a dhúnadh agus soláthar cóir airgeadais agus eile a dhéanamh leis an múineadh trí Ghaeilg a leathnú. Muna mbíonn a dhóthain airgid ag an Choláiste le freastal cóir a dhéanamh ar an Ghaeltacht tá sé thar taomadh. Na point, ní na gealltanais, atá ag teastáil agus muna dtig siad go flúirseach agus go scioptha beidh sé ró-mhall. Is beag an mhaith bheith ag iarraidh corp a athbheochan, agus sin a bhéas ann ar ball beag muna gcastar an sruth gan mhoill.

8. Talmhaíocht an cheantair a chur i ndéine: leis an chuspóir sin a bhaint amach níor mhór an gharraíodóireacht agus an saothrú faoi ghloine a fhorbairt, an córas comhairleach a atheagrú, fadhb na cimíneachta a réiteach, agus beartanna eile dá leithéid sin.

9. An limistéar faoi fhoraoiseacht a leathnú go mór: dhealródh sé gur sprioc réasúnta 75,000 acraí, nó tímeall ar fiche oiread is a bhfuil ann faoi láthair.

10. Béim an-mhór a chur ar an iascaireacht, tharla go bhfuil failleanna íontacha ann. Ba chóir mórchuid an fhuilleamhú a dhíriú ar cheantar Ros a'Mhíl agus cuigiú mórchalafoirt iascaireachta an stáit a bhunú ansin. Níor mhíde cur le déanamh an chalafoirt agus le méadú an loingis iascaireachta trí forbairt bhreise a spreagadh ins an bhádtógáil, ins an innealtóireacht agus ins an éiscphróiseáil.

11. An turasóireacht a srianadh ó thaobh cinéil, méide agus suímh, ós rud é gurb í an cineál forbartha is contúirtí don teanga.

12. An 'déantúsaíocht a mhéadú, nó ainneoin nach bhfuil sí comh hinmhianaithe ar chúiseanna teangeolaíochta, sóisialta agus eacnamaíochta le dianú na hiascaireachta, na foraoiseachta agus na talmhaíochta mar sin féin tá gá léi agus ar a laghad níl an oiread contúirt fholailigh inti agus a bhfuil ins an turasóireacht. Ba chóir, fhad agus is féidir, í a fhreamhú ar an acmhainn áitiúil, í a shnaidhmiú isteach i ngréasán sóisialta an cheantair agus í a bhunú ins na príomheithní forbartha. Ba chóir an príomheastát tion-sclaíochta a bhunú ins an Spidéal, ach ní gá go gcuirfeadh sin bac ar mhion-fhorbartha in áiteacha eile de réir mar a thig feabhas ar fho-chóras na seirbhísí.

13. An ghreim scornaí atá ag cathair na Gaillimhe ar an Ghaeltacht a scaoileadh, de bhrí gur tosca meathlaithe í a chuireas bac ar fhás comhludair ilfheidhmí agus ar chóras ceart seirbhísí. Ba chóir spléachas na Gaeltachta a laghdú trí deiseanna córa a chur ar fáil ins an Ghaeltacht féin agus trí na nascanna do-scaoilte a Ghaelú.

14. Seirbhís **iomlán** teilifíse agus raidió trí Ghaeilg a chur ar fáil gan mhoill: is **sine qua non** iad seo agus muna soáthraítear iad beidh deireadh leis an Ghaeltacht roimh 1990.

Seo dhá bhlúire as an suirbhé cuimsitheach a rinne an tOllamh Breandán S. Mac Aodha agus a fhoireann ar Ghaeltacht na Gaillimhe i 1968/69. Tá na píosaí tógtha díreach mar a bhí siad sa mbunleagan. Bhí sé ginn.